

ВПЛИВ МИТНОГО СОЮЗУ РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА КАЗАХСТАНУ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Осадча Н.В.

У статті проаналізовано вплив Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану на зовнішньоекономічні відносини України. Визначені переваги та недоліки цього об'єднання для України

Одним із напрямків розвитку методів митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави на світовому торговельному просторі є створення митних союзів між державами. Дане інтеграційне об'єднання вирішує не лише проблему безмитної торгівлі між країнами-учасницями, але й надає змогу встановити єдиний митний тариф для вирішення проблеми транскордонного переміщення товарів.

Для України, яка поступово виходить з економічної кризи, міжнародний товарний ринок – це можливість взаємовигідного співробітництва із економічними та стратегічними партнерами, пошуку нових споживачів продукції, розширення каналів збуту, укладення договорів про міжнародне співробітництво та розвиток. Так, за статистичними даними обсяг експортних операцій за січень-жовтень 2010 року в порівнянні із аналогічним періодом 2009 року збільшився на 29,9% та становить 41 000 214,5 тис. дол США. У 2009 році відбувалася тенденція зменшення експортно-імпортних операцій (табл. 1). Важливо пам'ятати, що головним моментом в співробітництві є не поглинання України її партнерами, а активне взаємовигідне прагматичне співробітництво з усіма партнерами. В даному випадку інтеграція повинна розглядатися як можливість захисту національних інтересів у економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах діяльності держави. Дана сфера політичного життя України повинна мати набір ідей щодо міжнародної інтеграції. Отже, в рамках міжнародного співробітництва варто наголосити про такий пріоритетний напрямок української політики як стосунки з Росією.

Таблиця 1

Основні показники активності ЗЕД за 2009 рік [7]

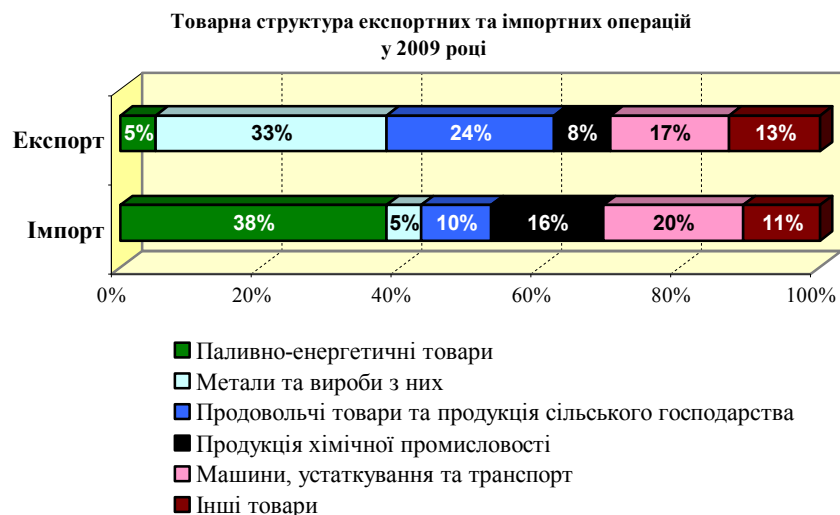
Назва показника	2008 рік	2009 рік	Зміни	
			+ , -	%
Товарообіг, млн. дол. США	148 668	88 613	- 60 055	зменшено у 1,7 разу
В т.ч.:				
- експорт	66 967	39 655	- 27 312	зменшено у 1,7 разу
- імпорт	81 701	48 958	- 32 743	зменшено у 1,7 разу
В т.ч. оподаткований:				
- МИТОМ	28 644	11 763	- 16 881	зменшено у 2,4 разу
- акцизним збором	11 965	3 134	- 8 831	зменшено у 3,8 разу
- ПДВ у грош. формі	73 606	43 614	- 29 992	зменшено у 1,7 разу
Кількість суб'єктів, що здійснювали ЗЕД	36 421	34 172	- 2 249	94
Оформлено вантажів, млн. тонн	427,6	419,7	- 7,9	98
з них:				
- експорт	149,8	137,5	- 12,3	92
- імпорт	101,1	90,7	- 10,5	90
- транзит	176,7	191,6	+ 14,9	108
Оформлено вантажних митних деклараций, тис. шт.	3 492,1	2 491,5	- 1 000,6	зменшено у 1,4 разу
з них:				
- експорт	687,3	633,9	- 53,3	98
- імпорт	1 263,8	808,8	- 455,0	зменшено у 1,6 разу
- транзит	502,9	337,0	- 165,9	зменшено у 1,5 разу
Надано свідоцтв на реєстрацію автотранспорту, номерних вузлів та агрегатів, тис. шт.	53,6	20,6	- 33,0	зменшено у 2,6 разу
Прослідувало громадян через кордон, млн. осіб	87,6	76,2	- 11,4	87
з них:				
- з декларуванням	11,4	6,5	- 4,9	зменшено у 1,8 разу
Пропущено транспортних засобів, млн. шт.	23,3	20,7	- 2,6	89

Від цих відносин залежить економічна, політична, соціальна стабільність держави. Про стабільність у цих стосунках робити висновки досить складно, але кожна з країн, зі свого боку, намагається врегулювати дане питання. На сучасному етапі стосунки стали більш прагматичними, жорсткими та менш зосередженими на спільній історії, традиціях. Росія постійно посилює тиск на Україну з метою розширення економічної та політичної сфери впливу. Тому сучасний етап повинен стати базисом співробітництва між державами та визначенням перспектив інтеграції. Найбільшим торговельним партнером залишається Російська Федерація, частка імпорту з якої становить 27 % (13 016 млн. дол. США), а частка експорту – 21 % (8 477 млн. дол. США) загальних обсягів імпорту та експорту товарів. Значним торговельним партнером також є Німеччина (частка імпорту – 8 % або 3 883 млн. дол. США, частка експорту – 3 % або 1 246 млн. дол. США). Порівняно з 2008 роком обсяги імпорту з Російської Федерації зменшилися на 6 282 млн. дол. США (на 33 %), а експорту до цієї країни – на 7 227 млн. дол. США (на 46 %).

Певні зміни відбулися у зовнішній торгівлі з іншими країнами. У порівнянні з попереднім роком збільшилися обсяги імпорту з Узбекистану (у 2 рази, на 1 135 млн. дол. США), Казахстану (на 20 %, на 481 млн. дол. США), Азербайджану (у 5 раз, на 289 млн. грн.); експорту – до Китаю (у 2,6 разу, на 887 млн. дол. США), Індії (на 15 %, на 147 млн. дол. США), Лівану (у 2 рази, на 354 млн. дол. США). Зменшилися обсяги імпорту – з Білорусі (на 40 %, на 1 118 млн. дол. США), Німеччини (на 45 %, на 3 241 млн. дол. США), Китаю (на 51 %, на 2 866 млн. дол. США), Польщі (на 48 %, на 2 083 млн. дол. США), США (на 55 %, на 1 526 млн. дол. США); експорту – до Білорусії (на 40 %, на 847 млн. дол. США), Німеччини (на 32 %, на 589 млн. дол. США), Туреччини (на 54 %, на 1 116 млн. дол. США), Італії (на 64 %, на 1 453 млн. дол. США), Польщі (на 56 %, на 1 028 млн. дол. США), Угорщини (на 47 %, на 636 млн. дол. США), Болгарії (на 64 %, на 710 млн. дол. США). Товарна структура експортно-імпортних операцій у 2009 році надана на рис. 1.

Основу зовнішньоторговельного обігу становлять паливно-енергетичні товари; машини, устаткування та транспорт; продукція хімічної промисловості; продовольчі товари; сільськогосподарська продукція; метали та вироби з них, сумарна питома частка яких становить до 88 % загальної вартості товарів.

Отже, як видно зі статистичної інформації Росія, Білорусь та Казахстан є значними торговими партнерами України і тому необхідно проводити з ними обмірковану митну та зовнішньоекономічну політику. Саме тому в рамках створення Митного союзу Росії, Білорусії та Казахстану (РБК) постає актуальне питання про можливість вступу або впливу його на економіку України.

Рис.2. Товарна структура експортних та імпорتنних операцій у 2009 р.

Хоча питаннями активізації зовнішньоекономічної діяльності займалися такі вчені: О.Гребельник, І. Бураковський, А. Гальчинський, В. Грановський, А. Румянцев, Є. Ніколаєв [1-7], але жоден з них не аналізував впливу Митного союзу РБК на економіку України. Тому метою даної статті є визначення перспектив співробітництва та впливу Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану на зовнішньоекономічні відносини з Україною. В світі налічується понад 30 великих інтеграційних об'єднань, в яких важливу роль відіграє митно-тарифне регулювання, і близько 10-ти з них відносять до митних союзів.

Одним із напрямків митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є створення Митного союзу між країнами-торговельними партнерами. Митний союз сприяє вільній торгівлі між країнами-учасницями та встановленню єдиного митного тарифу. Дані угоди не повинні створювати жодних перешкод для торгівлі з іншими країнами. Тому після створення Митного союзу митні бар'єри повинні залишатися на тому ж рівні, що й до його створення.

У випадку створення Митного союзу виникає необхідність в організації наддержавного інституту (спеціально створеної Комісії), що взяв на себе функції розробки законів ведення торгівлі як усередині союзу так і з третіми країнами. Під митним союзом розуміють політично-економічне об'єднання, яке створюється з метою координації зовнішньоекономічної політики держав, регламентації обсягів, структури та умов здійснення експорту, імпорту та транзиту товарів чи інших предметів [9]. Митний союз має єдиний митний кордон. На території

союзу діють єдині митні закони і правила щодо ввезення усіх видів товарів до будь-якої з країн-учасниць. В ідеалі повинне існувати спільне митне право і єдиний набір митних правил для всіх країн - учасниць. До товарів, які перетинають кордон Митного союзу, можуть застосовувати антидемпінгові та компенсаційні заходи, певні квоти. Здійснюються оплата збору та зазначаються умови його оплати, визначаються правила митного оцінювання та правила визначення походження товарів тощо. Митний союз повинен включати:

- загальний зовнішній митний тариф, що використовується всіма країнами-учасницями при торгівлі з зовнішніми країнами, що не є членами даного Митного союзу;
- створення єдиного інституту з нагляду за використанням тарифу і прийняттям рішень про його зміни.

Кожна країна-учасниця повинна мати право одержувати свою частку митних надходжень незалежно від того, в яку з країн імпортується товари і де відбувається одержання податку.

Необхідно проводити єдину торгову політику в рамках Митного союзу. Таку торгову політику повинні формувати всі країни-учасниці. Виникає також необхідність створення єдиного інституту, що на основі голосування приймає рішення з питань ведення загальної торгової політики[8].

У випадку приєднання країн-членів створеного Митного союзу до ГАТТ/СОТ - рішення приймаються одностайно всіма країнами - учасницями. Часткова участь країн-членів виключена. У випадку виявлення розходження у поглядах між учасниками на певні спірні питання або між учасниками та вищим органом Митного союзу створюється спеціальна Комісія, яка повинна забезпечувати рівноправність у виконанні укладеного договору про Митний союз, дотриманні основних правил та положень такого договору. Ця Комісія повинна мати у своєму складі спеціальний правовий інститут, який би займався вирішенням конфліктних ситуацій та видавав нормативні акти, обов'язкові для виконання всіма учасниками союзу. Отже, Митний союз потрібно розглядати в двох основних аспектах: зовнішньому і внутрішньому.

Зовнішній — це прийняття загального митного тарифу та узгодження митного законодавства з метою застосування даного митного тарифу[12]. Тобто до товарів з всіх країн застосовуватимуться єдині ставки мита, що значно полегшуватиме проведення зовнішньоторгівельних операцій. Внутрішній — це усунення обмежувальних регламентуючих заходів відносно товарообміну в самому Митному союзі [12]. В результаті країни-учасниці союзу матимуть змогу вільного доступу на ринки союзників без сплати імпорتنих та експортних

мит, що зменшить вартість продукції для споживачів.

Всебічне дослідження митних союзів як форми інтеграційних об'єднань почалося з роботи Дж. Вайнера "Проблеми митного союзу", виданої у 1950 р. У ній він стверджує, що регіональне угруповання, створене для ведення вільної торгівлі, має два протилежні наслідки — позитивний, оскільки воно сприяє розширенню торгівлі між членами угруповання, і негативний, оскільки відвертає торгівлю від ефективніших зовнішніх джерел. На думку Вайнера, оцінка даних процесів залежить від того, чи сприяють, врешті-решт, митні союзи розширенню торгівлі в межах регіону, чи слугують переорієнтацією на зовнішні ринки [12].

В результаті створення Митного союзу виникає два ефекти – статичний та динамічний.

Статичний ефект проявляється відразу після входження країни до союзу та являє собою певні економічні наслідки для країни. Він може бути позитивним для однієї країни, а негативним для іншої. Це може бути розширення торговельних відносин, зростання грошових надходжень до бюджету країни або ж навпаки зменшення прибутковості експортно-імпорتنих операцій.

Статичний ефект має два економічних наслідки: 1) розширення торгівлі, коли споживач, який проживає в даній країні починає активно споживати не лише товари та послуги власного виробника, а й імпортні; 2) згортання торгівлі, коли імпортовані товари та послуги не виправдовують сподівань споживачів і як результат мають негативний попит та несуть збитки. Дані наслідки стосуються не лише країн, які є членами союзу, а й впливають на добробут третіх країн, які постачають власні товари на ринки митного союзу.

Статичний ефект залежить перш за все від того, яким є економічний потенціал країн, законодавча база, наявність трудових, грошових, матеріальних мінеральних ресурсів, якими забезпечується виробнича галузь, інвестиційний клімат тощо. Статичний ефект, як правило, спрощує процедуру переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, зменшує витрати держави на процедури митного контролю та оформлення, що в свою чергу призводить до скорочення працівників митних органів.

Динамічний ефект, який являє собою економічні наслідки, проявляється уже на останніх етапах становлення митних союзів. Він є показником ефективності функціонування та доцільності створення даного союзу. Адже якщо на початковому етапі існування союзу країни мали позитивний ефект, то через деякий час розбіжності поглядів можуть спричинити значний розлад в економічному становищі країн-учасниць.

Динамічний ефект відображає зміну виробничого потенціалу країни. Тобто, вже на останніх етапах становлення можна проаналізувати,

як змінюються ціни на товари та послуги, визначаються основні конкуренти національних виробників тощо.

За умови великої кількості іноземних конкурентів на національному ринку, виробники, щоб утримати власні конкурентні позиції, підвищують якість товару, впроваджують у виробництво сучасні технології, акцентують увагу на галузях, які приносять прибутки, та збільшують асортимент продукції. Саме на останніх етапах становлення спостерігаються стабільні надходження іноземних інвестицій у прибуткові галузі промисловості, укладаються міжнародні торговельні договори.

Слід зауважити, що від участі в митному союзі країна може отримати не лише економічні, але й політичні привілеї. Митний союз може проводити активну політику з іншими інтеграційними об'єднаннями, розробляти та впроваджувати спільні проекти, поліпшувати стосунки з сусідніми країнами, проводити спільні заходи щодо розвитку стосунків з іншими країнами тощо.

Отже, про наслідки участі країн у митних союзах однозначні висновки робити не можна. Все залежить від того, яку кількість переваг може отримати країна в результаті підписання угоди про митний союз.

Митний союз є похідною від чисельних форм співробітництва на пострадянському просторі, одним із перших повноцінних економічних об'єднань на ньому. Митний союз можна вважати свого роду "полегшеною версією" ЄС, що є проектом економічної інтеграції чотирьох держав (Росії, України, Білорусі і Казахстану), який так і залишився нереалізованим.

Формування Митного союзу бере початок з середини 90-х років, коли Росія, Білорусь і Казахстан підписали угоду про створення Митного союзу, до якої в березні 1996 р. приєдналася Киргизія, а в лютому 1999 р. – Таджикистан. Відповідно до договору про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній сферах від 1996 р. вищим органом Митного союзу була створена Міждержавна рада в складі глав держав, урядів, міністерств закордонних справ. Формування союзу планувалося завершити в два етапи. На першому з яких передбачалося повністю скасувати тарифні та нетарифні обмеження у взаємній торгівлі, встановити єдиний торговельний режим, загальні митні тарифи і заходи нетарифного регулювання щодо третіх країн, а на другому – об'єднати території держав-учасників у єдину митну територію і перенести митний контроль на зовнішні кордони союзу.

У жовтні 2000 р. Митний союз було перетворено на Євразійське економічне співтовариство (ЄвразЕС) у складі тих же п'яти країн – Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизії і Таджикистану. Вірменія, Україна і Молдова отримали в ЄвразЕС статус спостерігачів. Крім створення зони вільної торгівлі, введення єдиного митного тарифу і системи нетарифного

регулювання учасники ЄврАзЕС декларували прагнення до побудови загального фінансового, енергетичного і транспортного ринку, вільного руху капіталу і товарів, рівних умов доступу до інвестицій, спільної реалізації міждержавних цільових програм, зближення національних законодавств та можливостей введення єдиної валюти.

Питання про введення єдиної валюти пов'язано з необхідністю створення єдиного наднаціонального регулюючого органу та делегування йому повноважень національними центробанками, до чого держави-учасники ЄврАзЕС були не готові

Водночас, інтеграційні процеси мають власні логіку та етапності розвитку – від зони вільної торгівлі до єдиного валютного союзу.

Базовим плацдармом для створення нового економічного об'єднання виступив оновлений ЄврАзЕС. Поруч із основними країнами-засновниками Митного союзу також визначаються перспективи поповнення новими членами – Киргизією, Таджикистаном і Узбекистаном. Якщо розглядати участь у Митному союзі через призму подальшого членства в СОТ, не можна не побачити певні ризики для кожної з країн-учасниць.

По-перше, основним протиріччям є черговість вступу, індивідуальна або колективна подача заявки для вступу до СОТ. Якщо, колективна заявка надає певні дивіденди Білорусі та Казахстану, то вона ставить Росію в умови часткової залежності від колег по СНД.

Інтеграція в СОТ у «зв'язці» Митного союзу суттєво загальмує строки вступу всіх країн-учасниць цієї організації.

У червні 2009 року глава уряду РФ В.Путін заявив, що Росія, Білорусь і Казахстан мають намір вступати у СОТ єдиним блоком, після чого всі індивідуально-сепаратні переговори про вступ до організації були припинені[12].

Проте, подальший вступ до СОТ єдиним блоком є досить проблематичним оскільки за нормативами СОТ новоутворена організація має бути суверенним утворенням з самостійним управлінням торговельною політикою. Тому країни-учасниці Митного союзу вирішили вступати до СОТ неформальним блоком на основах попередніх домовленостей, але за індивідуальним графіком.

На думку багатьох експертів, участь в Митному союзі надає країнам-учасникам централізований, але самостійний шлях вступу до СОТ, а для Росії означає фактичну відмову від попередніх домовленостей. Поетапність і обґрунтованість подачі заявок для членства в СОТ, можливо, матиме певний проміжний етап. Тільки після остаточного формування Митного союзу, запланованого на середину 2011 року. Якщо розглядати перспективи інших претендентів на членство Митного союзу,

то для багатьох потенційних учасників організації членство є певним трампліном для вступу до СОТ [12].

В липні 2010 року Росія, Білорусь та Казахстан підписали договір про створення Митного союзу. Новостворений Союз повинен спростити порядок переміщення товарів між країнами, запровадження єдиного Митного кодексу надасть можливість визначення порядку транспортування нафти та автомобілів через кордон та зменшити конфліктні ситуації. Етапи економічної інтеграції Митного союзу РБК надані в таблиці 2.

Отже, як видно з таблиці, на кожному етапі формування інтеграційних об'єднань пострадянські країни прагнули до створення єдиної зони вільної торгівлі, що полегшило б обмін товарами та послугами між державами, та веденням єдиної економічної політики, яка б відповідала вимогам усіх держав-учасниць.

Таблиця 2

Етапи економічної інтеграції Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану [7]

Напрямки етапи	Єдина економічна політика	Єдина зона вільної торгівлі	Єдиний митний тариф	Єдиний Митний кодекс
СНД, грудень 1991	+	+	+	-
Економічний Союз, вересень 1993	+	+	-	-
Митний Союз, січень 1995	+	+	+	-
ЄврАзЕС, жовтень 200	+	+	+	-
СЄП, вересень 2003	+	+	-	-
Митний союз Росії, Білорусії, Казахстану, липень 2010	+	+	+	+

Участь пострадянських країн у даних політичних об'єднаннях повинна була спростити відносини країн у політичній, економічній та соціальній сфері, а також надати змогу швидко вирішувати конфліктні ситуації. Створення кожного з інтеграційних об'єднань мало на меті формування єдиного торговельного простору. Країни-учасниці мали б змогу без сплати імпорتنих та експортних мит надавати продукції на ринки інших країн. Підписання договору про створення Митного союзу

Росії, Білорусі та Казахстану повинно було вирішити основні політичні економічні та соціальні проблеми, які виникали між державами після розпаду Радянського Союзу. Проте вже на початкових етапах його формування виникло достатньо розбіжностей у поглядах щодо єдиної митної політики, підписанні єдиного Митного кодексу та скасуванні деяких експортних та імпорتنих мит між країнами формування Митного союзу між пострадянськими країнами повинно вирішити основні зовнішньоекономічні та політичні проблеми. Першими кроками Митного союзу є аналіз переваг та недоліків, які отримає кожна держава-учасниця.

Досить негативна думка викладена в журналі Міжнародного центру перспективних досліджень. В ньому говориться про те, що домовленості про умови функціонування нового інтеграційного утворення містять велику кількість винятків і неврегульованих питань. Згідно з підписаними документами існує більш як 400 винятків до домовленості про вільний рух товарів. Крім того, буде збережено митний контроль на кордонах між країнами-учасниками, а також нетарифні торговельні обмеження, тобто квоти та субсидії. Зокрема, Росія зберегла мито на експорт нафти та нафтопродуктів до Білорусі, а Білорусь – мито на транспортування російської нафти своєю територією [4, с.7].

Переважає більшість вчених вважає, що таким чином Росія намагається захопити домінуючі позиції, розширити сферу свого впливу та потіснити Європейський Союз.

На даному етапі функціонування Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану не вимагає дотримання єдиної митної політики від країн-учасниць. Як правило, питання щодо використання інструментів торговельного захисту повинні належати до повноважень єдиного наднаціонального інституту, який власне і створюється для того, щоб координувати спільну митну політику. Втім, у випадку з Росією, Білоруссю та Казахстаном останнє слово лишається за їх урядами.

Основними проблемними питаннями, які постають перед Митним союзом є наступні:

- збільшення конкурентоспроможності та продуктивності праці для центральноазіатських країн, які неконкурентоспроможні з провідними країнами-учасницями Митного союзу;
- формування та використання єдиного митного тарифу на території союзу;
- формування спеціального органу, який би вирішував конфліктні ситуації;
- наявність певних виключень з загальних правил.

На території трьох держав-учасниць Митного союзу виробляється понад 85% валового внутрішнього продукту СНД і проживає близько 60%

населення країн СНД загальною чисельністю майже 167 млн. чоловік, що відводить йому роль одного з провідних інтеграційних об'єднань [4, с. 8]. Успішна реалізація цього інтеграційного об'єднання сприятиме подальшому стабільному економічному та політичному розвитку країн-учасниць, розширенні сфери впливу, підвищення ролі в світовій економіці.

В даному випадку, за оцінками деяких експертів, Митний союз дозволить країнам-учасникам до 2015 року збільшити ВВП на 15%. За умов ефективного функціонування Росія отримає понад 400 млрд. доларів прибутку, Казахстан та Білорусь – понад 16 млрд. доларів кожна [5, с. 10].

Країни-учасниці домовилися про деякі поступки для “особливо чутливої групи товарів”, які підпадають під встановлений пом'якшений перехідний період.

В енергодипломатії Росії та Білорусі, можливо, зміниться система взаємних розрахунків: стягуватиметься не вивіз мито на нафту, а вивіз мито на нафтопродукти, вироблені на білоруських нафтопереробних заводах із використанням російської нафти. Формування Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану стало певним кроком до співробітництва за економічними інтересами, однак не усунуло фундаментальних протиріч між країнами-учасниками.

Основними протиріччями між Росією та Білоруссю є відмова від компромісу з постачання ключових товарів – нафти, газу, продуктів харчування, автомобілів та сільгосптехніки (конфлікт у постачанні російського газу в Білорусь традиційно припадає на перший календарний місяць року), а також їх транзит через територію країни [10].

Слід зазначити, що залишилися невирішеними наступні проблеми: білоруська влада розраховує на повне зняття торговельних бар'єрів, що дозволить відновити експорт у Росію, що скоротився в 2009-2010 роках більш ніж на 40%. Багато економічних експертів висловлюють серйозні сумніви відносно реалізування ідеї створення Митного союзу. Як головний аргумент вони називають невдалий колишній інтеграційний досвід. Інтеграція в рамках СНД, ЄврАзЄС і навіть такого вузького об'єднання, як Союзна держава, не продемонструвала здатності сторін домовлятися та йти на серйозні поступки. Також провалилася й ідея Єдиного економічного простору (ЄЕП). Росія як і раніше незадоволена наявністю інституту спецімпортерів при ввезенні риби, тютюнових виробів і алкогольної продукції.

Білорусь не збирається відмовлятися від вимоги скасування мита в торгівлі між країнами, включаючи енергоносії. Зокрема, вона наполягає на тому, щоб з 1 липня 2010 року російська нафта, що надходить у країну, не обкладалася ніяким митом.

На думку білоруських експертів з питань економіки, причому як державних, так і більшості незалежних, причина недієздатності полягає в небажанні Росії ділитися енергетичними ресурсами. Білоруські експерти вважають, що основою зовнішньої політики Росії є енергоресурси, які вони постачають до країн Західної Європи. Таким чином російська влада завдяки укладенню угоди про Митний союз сподівається зменшити витрати на транспортування нафти та газу до Європейського Союзу та збільшити свої прибутки.

Отже, Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану не відповідає основній меті створення таких інтеграційних об'єднань. Цей союз не можна вважати навіть зоною вільної торгівлі, оскільки не відбулося скасування митних зборів на імпорتنі товари, а також не було введено в дію єдиний митний тариф.

Категорії “зона вільної торгівлі”, “митний союз” “єдиний економічний простір” за подібних обставин втрачають свій економічний зміст. В даному випадку лише Росія отримує вигравні позиції.

Спірні питання мають розглядатися на рівні вищих органів Митного союзу – міждержавних рад голів урядів і голів держав, де рішення приймаються консенсусом.

Розподіл митних зборів у межах союзу, які становлять суттєву частину надходжень до державних бюджетів усіх трьох країн такий: Росія – 86,5%, Казахстан – 8,5%, Білорусь – 5% [4, с. 7].

Ще однією особливістю Митного союзу є надзвичайна гнучкість у застосуванні його принципів. Наприклад, країни-учасниці зберігають торговельні бар'єри для найбільш значущих товарів, зокрема енергоносіїв.

До основних переваг участі у Митному союзі можна віднести наступні:

- значний трудовий потенціал даного регіону надасть можливість реорганізувати виробництво та покращити виробничий потенціал країн;
- можливість врегулювання питання щодо транзиту через країни-учасниці нафти та газу до Європи;
- можливість вирішення спірних питань щодо процедури пропуску товарів через митні кордони;
- можливість вирішення політичних конфліктів;
- єдиний митний тариф, який надасть змогу зменшити вартість товарів для країн;
- спільний митний кодекс, який надасть змогу однаково тлумачити норми, щодо яких раніше виникало багато запитань;
- збільшення інвестицій до країн та формування сприятливого інвестиційного клімату;
- можливість отримання прибутків всіма державами;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності продукції;

- використання нових технологій у виробництві;
  - отримання значних грошових коштів до державних бюджетів.
- Недоліками впливу Митного союзу на країни-учасниці є наступні:
- зайняття Росією лідируючого становища на міжнародного ринку;
  - виникнення конфліктів щодо єдиного митного кодексу;
  - відсутність після укладення Союзу єдиних норм щодо експорту нафти та газу між Росією та Білоруссю до Європейського союзу;
  - негативне ставлення з боку Європейського Союзу;
  - відсутність підтримки з боку населення та їх незадоволеність ситуацією;
  - не скасування експортного мита між країнами;
  - зростання цін на імпортні товари.

Слід зазначити, що створений Митний союз має забезпечувати рівноправність всіх країн-учасниць, вирішення проблем, відсутність негативного впливу на політичні відносини з іншими державами. У випадку якщо Росія буде проводити жорстку політику щодо своїх союзників дане інтеграційне об'єднання не зможе виправдати очікувань та призведе до занепаду та розладу національних економік.

Участь України в проектах на пострадянському просторі формується за принципом багатовекторності – інтеграції в європейські структури (ЄС, НАТО) і одночасному збереженні ринків збуту в країнах СНД. Створене інтеграційне об'єднання розглядається не лише з боку економіки, а й з геополітичної сторони, як можливість об'єднання держав – колишніх учасників СРСР. Тому участь в ньому України може відіграти значну роль.

Росія є найбільшим інтеграційним центром на Євроазійському просторі. Вона втілює цю особливу місію вже багато століть.

Вихід із внутрішньої економічної кризи і подолання наслідків світової кризи передбачають пошуки найрізноманітніших інструментів і механізмів. Серед цих інструментів і механізмів знаходиться активізація зовнішніх економічних відносин з Росією.

Роки попередньої влади призвели до створення штучної ситуації згортання економічних відносин з колишніми союзними республіками і, насамперед, з Росією. Штучне протистояння економічним відносинам з колишніми союзними республіками, відносини з країнами Заходу призвело до відвертого конфлікту. Фактично відбулося згортання одних зовнішніх політичних відносин та не розгортання інших стосунків.

З урахуванням наявних торговельних преференцій між Україною і Росією, Білоруссю і Казахстаном і вузька зосередженість Митного союзу на питаннях торгівлі товарами, потенційні вигоди від членства в Митному союзі для України є обмеженими.

Серед основних переваг участі України в Митному союзі могли б бути такі:

- якщо пільгові ціни на газ розглядаються в пакеті з членством у Митному союзі,

Україна могла б укласти угоду, що передбачала б зниження цін на імпорт газу;

- якщо усунення російського експортного мита на нафту розглядається в пакеті з членством у Митному союзі, Україна може отримати дешевшу сиру нафту. Тим не менше, досвід Білорусі, для якої зниження, або усунення цього мита було одним з основних економічних інтересів, показав, що експортні мита навряд чи будуть включені до угод про Митний союз;

- зниження собівартості виробництва за рахунок зниження цін на сировину [3, с. 21].

З огляду на можливі переваги, які отримає Україна від Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном можна зробити висновок, що позитивний ефект триватиме короткий проміжок, а надалі спостерігатиметься економічна залежність від Росії. Так, якщо Україна отримає дешевші енергетичні ресурси, то в результаті держава має шанс потрапити у довгострокову енергетичну залежність, що зашкодить реформам у сфері енергопостачання та енергозберігання. Окрім того, існує великий ризик погіршення економічної та політичної ситуації в середині країни.

Оцінка переваг і втрат України від вступу до Митного союзу є різною. Так, російські експерти підрахували, що приєднання до Митного союзу означатиме для України 3–5% додаткового зростання ВВП на рік. Проте Віктор Пинзеник говорить про щорічні втрати в 1 млрд доларів США з державного бюджету внаслідок недоотримання митних зборів[11].

Основна частка ринку на який експортуються товари та з якого вони імпортуються належить пострадянським країнам. Тобто, основним джерелом надходжень коштів до державного бюджету є імпортне мито, яке стягується з товарів, які були ввезені з пострадянських країн.

Ситуація, яка склалася, полягає у неможливості одночасного вступу до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном і створення Зони вільної торгівлі з Європейським Сюзом. Позицію Євросоюзу чітко озвучив представник Єврокомісії Гю Мінгареллі: “Якщо Україна вступить до цього Митного союзу, стане надзвичайно важко для цієї країни сформуванню зони вільної торгівлі з Євросоюзом”[10].

Навіть якщо відбудеться вступ України до Митного союзу, то це суперечить її зобов'язанням як члена СОТ. Правила цієї торговельної організації вимагають, щоб рівень захисту ринків у митному союзі не перевищував рівня захисту ринків країн до його створення. Тобто єдиний тариф Митного союзу не може бути вищим за ті умови, на яких Україна вступила до СОТ. Така ситуація малоймовірна, зважаючи на те, що наразі митний тариф Митного союзу на 92% складається з митних зборів Росії, які більші за вимоги СОТ.

Домінантною парадигмою української зовнішньої політики є неминучість вибору між Європейським Союзом і Росією. [5; 11] Але можливим варіантом виходу з ситуації є формування ґрунтовної

дипломатичної політики України в напрямі узгодження інтересів як з ЄС так і з Митним союзом Росії, Білорусі та Казахстану.

Для того, щоб Україна стала членом Митного союзу можливо два варіанти розвитку подій:

- 1) вихід України із СОТ;
- 2) вступ до СОТ членів Митного союзу.

У той же час, якщо Україна приєднається до Митного союзу, вона понесе додаткові витрати. Як член СОТ, Україна зобов'язалась зв'язати імпорتنі тарифи і перегляд цих зобов'язань є теоретично можливим, але затратним, оскільки інші країни-члени СОТ мають право вимагати компенсації втрат, понесених через зміни у зобов'язаннях. Таким чином, для того, щоб оцінити витрати, які понесе Україна від приєднання до Митного союзу, необхідно зробити припущення щодо рівня імпорتنих тарифів, які застосовуватимуться у Митному союзі з Україною. Якщо буде використовуватись зв'язаний тариф України, тоді Україна не порушить своїх тарифних зобов'язань.

У той же час, якщо за основу буде взятий діючий перелік тарифів Митного союзу, Україні доведеться погоджувати ці зміни з усіма зацікавленими членами СОТ та виплачувати компенсації, оскільки імпорتنі тарифи Митного союзу часто перевищують відповідні ставки зв'язаного тарифу в Україні. Крім того, на сьогодні у Митному союзі встановлені вищі імпорتنі тарифи в порівнянні зі зв'язаними тарифами України.

Отже, основними недоліками вступу України до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану можна вважати наступні:

- російський контроль над українським паливно-енергетичним комплексом;
- обмеження аж до «втрати» національного суверенітету України;
- жорстка, несиметрична конкуренція на внутрішньому ринку єдиного економічного простору;
- закріплення напівсировинної орієнтації;
- зменшення грошових надходжень до державного бюджету.

Для визначення можливостей участі України в Митному союзі Росії, Білорусі та Казахстану доцільно провести SWOT-аналіз, який надасть змогу системно розглянути усі аспекти, які можуть так чи інакше вплинути на економіку України (табл. 3).

Таблиця 3

SWOT-аналіз впливу Митного союзу на економіку України

∞	Можливості	Загрози
---	------------	---------

	Розвиток зовнішньоторговельних відносин Вирішення проблеми транзиту товарів та послуг через Україну з боку членів Митного союзу Скасування мит на імпортовані товари з членів Митного союзу	Зменшення надходжень до державного бюджету внаслідок незастосування імпортного мита до товарів із країн-членів союзу Енергетична залежність від Росії Розширення політичної сфери впливу Росії Використання України як сировинної бази
	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішні фактори	Великий ресурсний потенціал Наявність великого ринку збуту товарів	Низька конкурентоспроможність та якість продукції Застарілі технології Великий рівень безробіття Висока енергоємність виробництва в країнах Митного союзу

На даному етапі Україна поступово виходить з економічної кризи та намагається розширити можливості виходу на міжнародні ринки. Зробити це самостійно надзвичайно складно, тому для України важливим моментом є інтеграція до певного економічного чи політичного об'єднання.

Оскільки основним ринком збуту товарної продукції для країни є ринки пострадянських країн, то виникає питання про доцільність участі в Митному союзі трьох пострадянських країн. Але в той же час Україна бажає вийти зі своєю продукцією на європейські ринки.

Як видно з табл. 3 від впливу Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану Україна може отримати значні збитки, які негативно вплинуть на економічний потенціал.

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Оскільки Україна протягом тривалого часу прагне інтегруватися до Європейського союзу і створити зону вільної торгівлі, але участь держави в двох об'єднаннях одночасно неможлива.

Беручи участь у Митному союзі Україна не зможе самостійно вирішувати, яку саме проводити торговельну політику, а якщо буде створено зону вільної торгівлі з Євросоюзом, то всі питання будуть вирішуватися спільно, на основі спеціально створеної Комісії.

2. У разі довготривалої співпраці є Європейським Союзом Україна отримає можливість реалізації власного виробничого потенціалу та довготривалі доходи від реалізації власної продукції на міжнародному ринку.

У випадку створення зони вільної торгівлі з Євросоюзом Україна отримає доступ до нових ринків збуту, що надасть змогу прогнозувати можливі економічні наслідки такої діяльності. В той же час держава зможе залучити вигідних бізнес-партнерів та іноземні інвестиції, які зможуть покращити технічну та технологічну базу промисловості України.

Фактор ризику присутній в тому, що українські товари виявляться не конкурентоспроможними з низькою якістю.

3. Україна повинна бути послідовною у своїй політиці регіональної інтеграції задля підтримки довіри інвесторів, оскільки невизначеність має свої альтернативні витрати для країни, які можна виміряти у втрачених інвестиціях.

4. Стратегічний інтерес України полягає у поглибленні економічних відносин з Росією, Білоруссю та Казахстаном в рамках створення зони вільної торгівлі.

5. Основними етапами формування Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану є: підписання договору про створення Митного союзу між країнами; розроблення та затвердження єдиного Митного кодексу; вирішення конфліктних ситуацій між учасниками союзу; аналіз можливості участі України в Митному союзі та можливих наслідків для України; активне функціонування Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану.

6. Аналізуючи можливу участь України в Митному союзі Росії, Білорусі та Казахстану можна виділити наступні переваги та недоліки такої співпраці. До переваг можна віднести наступні: вирішення проблеми транзиту нафти та газу через митну територію України, зниження собівартості продукції внаслідок здешевлення енергетичних ресурсів, скасування імпортних мит, що сприятиме зменшенню цін на імпортовані товари, можливість підвищення конкурентоспроможності та якості

продукції українського виробника, встановлення середньої ціни на товари тощо.

Головними недоліками впливу Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану на економіку України можна вважати наступні: скасування імпортного мита з товарів країн-учасниць союзу призведе до відсутності грошових надходжень до бюджету, енергетична залежність від Росії, розширення геополітичної влади Росії, відсутність нових каналів збуту товарів, використання країни лише як сировинної та матеріальної бази та інші.

7. Велика кількість продукції, яка надходить на український ринок, виробляється пострадянськими країнами. У разі приєднання держави до Митного союзу кількість імпортової продукції на ринках зросте в декілька раз. Україна також ефективно реалізовує власний експортний потенціал на ринках пострадянських країн. В той же час вона активно прагне вийти на ринки країн Західної Європи. Оскільки держава є членом СОТ, то в неї не має можливості вступу до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану. Тому важливе значення на сучасному етапі розвитку відіграє формування такої зовнішньоекономічної політики, яка б включала відносини як з Європейським Союзом так і Митним союзом Росії, Білорусі та Казахстану.

Література:

1. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. 3-тє видання перероблене та доповнене: Підручник./ Гребельник О.П. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432с.
2. Бураковський І., Мовчан В. Зона вільної торгівлі з ЄС та Митний Союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном: чи можлива інтеграція України в обидва об'єднання одночасно/ Бураковський І., Мовчан В.// Відносини Україна – ЄС: в умовах сучасних викликів – 2010 - №2(14) – с.17-31.
3. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. “Шляхом європейської інтеграції” / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Грановський В., Нанівська В. Митний союз по-російськи/ Грановський В., Нанівська В//В Україні – 2010- №10, с.7-10
5. Грановський В., Нанівська В. Фальшивий вибір Україні не потрібен/ Грановський В., Нанівська В//В Україні – 2010- №10, с.10-12
6. Румянцев А.П. Міжнародна економіка./ А.П.Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін. – К.: Знання-прес, 2006. – 479 с.
7. Ніколаєв Є. СЕП для України: зона вільної торгівлі чи митний союз/ Ніколаєв Є.// Політичний менеджмент – 2004- №6(9). – с.115-128.

8. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]/ Режим доступу <http://www.zakon.rada.gov.ua>, вільний
9. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>, вільний
10. Офіційний сайт новин каналу “1+1» [Електронний ресурс]/ Режим доступу <http://www.tsn.ua>, вільний
11. Електронна бібліотека [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://www.grinchuk.lviv.ua>, вільний
12. Гребльник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://www.pidruchniki.com.ua>, вільний
13. Електронні новини [http://news.finance.ua]
14. Інтерв'ю В.Пинзеника “Українській правді” [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://www.pravda.com.ua/articles>, вільний
15. Електронний ресурс / Режим доступу <http://uaforeignaffairs.com>, вільний

Abstract

Osadcha N.V.

Influence customs union of Russia, Belarus and Kazakhstan on foreign trade activities of Ukraine

In the clause influence of Customs union on the external economic mutual relations of Ukraine is analyzed. Advantages and lacks of the given consolidation for Ukraine are researched.